Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und ...

Verein für Lübeckische Geschichte und ...

Isak Collijn

Lübecker Frühdrucke in der Stadtbibliothek zu Lübeck

Tafeln

Beilage zu Band 9: Heft 2 der Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde.

Lübeck
Lübcke und Nöhring
1908.

Druck von Almqvist & Wiksell in Uppsala.

in sapiencia morabitur. Ecclesi.xiiii.tum quia studiũ sapiencie inter omĩa perfecti us. Nam participat aliquaʒ partem bea titudinis hic in spe et ibi in re. Jacobi. iii. sapiencia que desursum est. primum quidem pudica est deinde pacifica et ce tera tum quia nichil sublimius. Nam per studium sapiẽcie homo assimilatur deo et per cõsequens ei amicatur. cum amicicie sit assimilare. Sapien. vi. Infinitus enĩ thesaurus. s. est sapiencia quo qui usi sũt participes facti sunt amicicie dei ideo sa lemon non diuicias non longa tempora non inimicorũ persecutionẽ sʒ sapientiaʒ peciit quam et impetrauit. iii. Regũ. iii. et. ii. paralip. primo. xxxvi. dis. §. Ecce Signanter tamen cecinit. Jacobus quo qui usi sunt glo. scʒ facientes ea opere et voluntate que hauserant intellectu. Jo. xv. Vos amici mei estis si feceritis et ce tera. quidam habent sapienciam in corde quidam in ore quidã in more. et hi nouis simi solum dei amici sũt effecti. Tum ni chil studio sapiẽcie vtilius. sap. vi. concu piscencia itaqʒ eius deducit ad regnum perpetuũ quod quidem residet in cogni cione diuinitatis. Jo. xvii. Hec est vita eterna vt cognoscant te. Tum q̃a nichil iocundius studio sapiencie sap. viii. Non habet amaritudinem conuersacio illius Ecce remocio om̃is mali exterioris et in terioris Eccequ appositio om̃is boni. Naʒ sequitur sed leticiam scilʒ affectus et gau dium intellectus prouer. xxv. Mel inue nisti comede quãtum tibi sufficit. quod quidem nũquam sufficit eccle. xxiiii. qui

edunt me adhuc esuriunt. Ideoqʒ p̃mis sum per. Jaco. Infinitus enĩ thesaurus. Nam scd̃m glosam. quanto quis profun dius discit tanto profundiora cognoscit Sed quia sacra historia om̃i scienciarũ est magistra. Cuius auctoritas secũdũ augus. super geñ. maior est quaʒ omnis humani ingenii perspicacitas. Et scd̃m gregoriũ secundo mora. c. i. scriptura sa cra mentis oculis quasi quoddam specu lum opponitur vt interna facies nr̃a in ipsa videatur ibi. etenim feda ibi pulcra nostra cognoscimus. ibi sentimus quan tum proficimus et a profectu quã longe stamus narrando gesta sanctorum ad imi tacionem corda prouocat infirmorum. dumqʒ illorũ victricia facta cõmemorat contra viciorum p̃lia. debilia nostra con firmat nonnũquã vero nõ solum sanctorʒ nobis virtutes asserit. sed eciaʒ casus in notescit vt et in victoria forcium. quod imitando arripere. et rursum videamus quid debeamus timere. Ideoqʒ vt quis quis forcius ad virtutes ac contra virtu tum opposita animetur bene visum est contexere quasi sub fasticulo patres ve teris testamenti a protoplasto vsqʒ ad xp̃m cathenatim ac fascim propter eius dem sacre historie prolixitatem. propter librorum ac scriptorũ varietatem prop ter librorũ in sinu pauperum carenciam inopiam ac tenuitatem. propter prolix arũ materiarũ lectoris succincti nauseaʒ propter breuiorem diuersarum materia rum manuductionẽ ac directioneʒ prop ter quorundam desidiam ac torporem vt sic filii in quos deuenere seculi fines. i. corinth. x. nati pro patribus psal. xliiii. sint suis ingressibus pulcri calciamẽtis redimiti. Cañ. vii. non incompacte mo re calciamentorum carne mortui inferi us clausi exterius nigri interius vacui superius aperti. vilis breuiter virtuti bus ac geneologiis sanctorum patrum veniatur ad perfectum qui cristus est ad ephesios. iiii. et. i. corinth. xiii. et de conse. di. ii. Corporeum. cuius totalis vita no stra est disciplina. de cuius propagaci one parũpar est folia vertere nisi studu erit quis eius pietatem moribus imitarẽ secundũ bern. Et quideʒ in hac cathena autore prisco venerabili petro trecensi

TAF. 1. *Rudimentum novitiorum*. (1474). LUCAS BRANDIS' Type 1*.

in sapiencia morabitur. Ecclesi. xiiij.
ante finem. tum quia studium sapien
cie inter omnia perfectius. Nam par
ticipat aliquam partem beatitudinis.
hic in spe & ibi in re Jacobi. iij. in fine
Sapiencia que desursum est primum
quidem pudica est deinde pacifica &c.
tū q̄r nichil sublimius. Nā p studiū sa
piencie homo assimilat deo & per con
sequens ei amicatur. cum amicicie sit
assimilare. Sapieñ. vij. ante medium.
Infinitus enim thesaurus sc; est sapiē
encia quo qui vsi sunt participes facti
sunt amicicie dei. Ideo salemon nō di
uicias non longa tempora nō inimico
rum persecucionem sed sapienciam pe

Fig. 1.

weren dun certouient vnde .xi
de twe slechte Benyamyn vi

Fig. 2

TAF. 2.

Fig. 1. *Rudimentum novitiorum*[II]. 1475. LUCAS BRANDIS' Type 1.
Fig. 2. Holzschnitt aus der *Nye Ee* 1478.

Crede mihi Oliueri nō fuisti prim⁹ qui hāc fantasiam ne dicā
fatuitatē ꝓtulisti· Post omniū doctorū lecturas ꝑ subtilissima
ingenia pro intellectu et cōcordancijs iuriū in libris ꝯscriptas·
doctores nostri tēporis vix aliquid de textib⁹ intelligūt quid in
telligerent uel in scolis legerent si lecture nō essent. Successiue
inuente sunt artes et ex opinionib⁹ et disputatōib⁹ elicitur veri
tas· Dubia que in iure inter doctores sūt ex eisdē textibus ori
untur sicuti in theologia et sacris litteris diuersoꝝ doctoꝝ opi
niones suborte sūt· neqꝫ eñ scriptū vnq̄ꝫ vlla sic apta claraqꝫ fu
it vt ad diuersos flecti sensus nequiret· Traxeruntqꝫ sacris ex co
dicib⁹ ortū oīa que ab inicio surgentis ecclie vsqꝫ nūc fuerūt scis
mata· Sed norat hoc futurū de⁹ idcirco cū ꝑ famulū suū Moy
sen israhelitico populo legē dedisset et quid sectandū quidve fu
giendū esset manifesta serie ꝯscripsisset sciēs tñ futuros esse q̄
legi sue dissonos sensus accomodarēt· ꝯsultur⁹ futuro seculo et
obicē positur⁹ heresib⁹ et falsis opinionib⁹ summū tribunal in
terra cōstituit ad quod maiores cause et oēs afferri dubitatōes
de lege deberēt· Ait eñ in deutro· dñs· Si difficile et ambiguū
apud te iudiciū esse ꝓspexeris inter sanguinē et sanguinē· cau
sā et causā· leprā et leprā et iudiciū inter portas videris· verba
narrare surge· et ascende ad locū quē elegerit dñs deus tu⁹ ve
niesqꝫ ad sacerdotes leuitici generis et ad iudicē qui fuerit illo
tpe et q̄res ab eis qui iudicabūt tibi iudicij veritatē et facies q̄
cūqꝫ dixerint qui presunt loco quē elegerit dñs et docuerint te
iuxta legē eius· sequerisqꝫ sententiā eoꝝ nec declinabis ad dex
terā uel ad sinistrā Qui aūt superbierit nolens obedire sacerdo
tis imperio qui eo tpe ministrat dño deo tuo et decreto iudicis
morietur homo ille et auferes malū de israhel· Sicut veteris te
stamenti sequacibus dñs imperauit ne quis seductus opinione
scindere populū peregrinasqꝫ opiniones introducere posset Nā
q̄ ambulāt ī errore cordis sui veniēt sup eos mala· Sic met xp̄c
dñs noue legis cōditor veritatis magister et salutis inuētor sū
mi refugiū tribunalis erexit· Elegit eñ petrū et in petro cete
ros romane sedis antistites qui post eius in celū ascensionē vi
cariatū tenerēt et in ecclesia primū locū Cui claues regni celoꝝ
illi promisit dicēs· Pasce oues meas· Cur hec· quid opus erat
petrum fieri pastorem· claues regni tenere· principatum acci
pere· cristi vicariatū gerere· nisi ut errantes reduceret· ignaros

TAF. 3. *Dialogus Hugonis et Oliverii super libertate ecclesiastica.* LUCAS BRANDIS' Type 2.

geſlechte ſunder ere oltuedere ſind heyden geweſen /Des
geliken vnſer aller van deme geſlechte Japhet Ouerſt alze
ſe ſpꝛeken de romeſche keyſer ſy er here vnde beſcherme ſe
Dat ys war / It geſchueth ouerſt nicht dar vmme dat he
den yoden er zepter drage / Sunder ſo geſchut yt dar vm̄e
dat de yoden in enes romeſchen keyſers gefengkeniſſe ſin
Dar inne ſe denne der keyſer titus gefangen hadde / vnde
alze ſe ſpꝛeken it ſchal waren beth dat meſſias kumpt/ dat
ys gantſe wedder de ꝓphecie / wente ſe ſpꝛekt wen de meſ
ſias kumpt ſo ſchal eer zepter en ende hebben /So moſte yt
ſik na erer meninge noch erſten recht an heuen vnde dat is
ydel erringe.

De ander tuchniſſe dat meſſias ghekomen ſy.

Item to dem anderen male dat meſſias ghekomen ſy dat
wert beweret doꝛ den ꝓpheten aggeum de ſpꝛekt in deme an
deren capittel ſyner ꝓphecie alſo /Deſſe woꝛd ſpꝛekt de he
re ſabaoth / It ys noch ene klene tyd vnde ik werde bewe
gen den hemmele vnde de erden vnde dat meher / vnde ik
werde bewegen alle volk vnde ik werde kennē de begerer
alles volkes / vnde deſſe ꝓphecie ſecht vā deme meſſias des
bekennen alle yoden vnde criſten / vnde dar vth hefft men
to male klarliken dat meſſias ghekomen ys /So de ꝓphete
ſpꝛekt /It ys noch ene klene tyd dat komen ſchal de bege
rer alles volkes /Nu hefft he deſſe woꝛd geſpꝛoken alze de
koningk darius dat koningkrike perſarum in deme anderen
iare ynne hadde gehad/ Vnde dat ys nu toꝛ tyd.xix.C.iar
Men yt ys wol veer hundert vnde.xxxviij.iar voꝛ criſti ge
boꝛd geſcheen /So tellet men nu toꝛ tyd van der geboꝛd xp̄i
M.cccc.lxxiiij.iar /Ouerſt.xix.hundert iar ys nene klene
tid alze men gemenliken wol voꝛſteit / Dar vmme mot yo

Wo vnse leue here in Egipten vlo vor konynk Herodes · Daer hebben de propheten to vorne aldus van ghesproken · Ysaie · xix ·

Se de here wert gāde in dat land to Egipten / vñ de afgade de scholen beweget werdē Iheremie · xv Ik hebbe vlaten myn hus / vñ hebbe na gelaten myne woninge · Dauid · Ecce · See vlende hebbe ik my entfernet / vñ b... uen in deme elende · Osee · v · See werden gande vñ soken den heren / vnde se en werden ene nicht vyndende · Me lest in deme boke der telinge / In deme · xxvij · Do Rebecka de moder Eesau vnde Jacob / horde dat Esau drouwede Jacob to dodende / dar vme dat he eme syner benedyginge hadde berouet · Do nam se eren sone Jacob vñ sande ene vth syneme lande vñ sande ene in een vromet land vppe dat he deme dode mochte entloyē · Dyt betekent de vorvlucht vnses leuen heren in dat lant to Egipten / do he nicht lange hadde geborē wese vñ Herodes ene sochte to vordelgēde · Me lest in deme ersten boke d' koninge / in deme · xix · Capit Wo konnink Saul sande vth sine deenre vppe dat se scoldē dauid soken ene to dodēde edder de husvruwe dauides genomet nycol de dar was een dochter saul / de leet dauid dorch een vinster mit eneme repe dat he ene dar mede entquā · Desse konink saul betekēt Herodes de cristū sochte to dodēde / do ioseph ene mit mariē vorde in egiptē / also entquā he den de ene sochten ·

Maria sede birgittē in deme vi boke / in dē lviij · C ·

TAF. 5. *Sunte Birgitten Openbaringhe.* (Nicht nach 1478). LUCAS BRANDIS' Type 3.

Incipit ag..stis & simplex · vt simplicibꝫ valeat medi ta.io passiom:

Est e beato Bernhardo · cõstat · q quotidi ana xpiani lectio · debet esse dñice passio nis recordatio Nam nihil ita accendit cor humanũ · quemadmodũ sepe ac sedulo re cogitata xpi passio & humanitas eiusdẽ
Et iterũ Bernardus nihil ita medicinale ẽ peccatorũ & nihil ita pccm crucifigit · & interficit uiciũ · extinguit tẽptationeꝫ · depellit omne genus mali · sicut memoria d .iice passionis . Itẽ Bonauẽtura · Nihil ita illuminat ad dei cognitioneꝫ · nihil ita eleuat ad dilectionẽ · nihil ita dilatat ad graciarũactiõem · nihil ita cogit ad imi = tacõeꝫ · nihil ita sublimat ad contemplatiõem . nihil ita opatur in anima vniuersalem sãctificationeꝫ · sicut meditatio dominice passionis Idem · Si uis vt de uir, tute in uirtutem · de grã ad graciam · de amore in amo reꝫ · de desiderio in desiderium . de luce í lucem · de bono in melius pficias & ascẽdas · in nullo fract9 impedi · mento · quanta potes deuotione · p curras & mediteris dñicam passionẽ · Natura enĩ deputauit horaꝫ somno comestioni · bibicõi · p situ labori · uigilie & hoc totũ p corporis restauracõne · Nũqd ergo hora est sumenda p spũali recreacõe · nam aia plus q̃ꝫ corpus ẽ · Math · | vj · Ideo sicut xpc suo in corpe cicatrices p nobis sibi illatas semp te net . Iuxta illud y saye xlix . Ego tui nõ obliuiscar · ecce in manibꝫ descrip si te Ita cor nr̃m sem per eius cicatrices . sibi debet infigere . qd si fiereꝫ : procul dubio homo quẽdam nouũ statũ dulcedinis · et medul lini amoris acquireret · oĩbus mũdi delectatiõibꝫ spre tis · Sed opor tet q aliquis totam mẽtis aciem · aff e= ci uose . diligẽter ac incesse · absq fantasijs vanis ·

TAF. 6. *Meditatio passionis Christi.* LUCAS BRANDIS' Type 1.

Repeticio·c·Inter alia de emu·ec·edita
a clarissimo iurisutriusqꝫ doctore Equi=
teqꝫ dn̄o Petro Rauennate Rectore vni
uersitatis studij Gripeswoldensꝫ

go Petrus Rauen
nas Italus ab illu
strissimo ac glosissi
mo principe Bug
slao Pameranie du
ce cōductus fui ad
hanc suam almam
vniuersitatē vt vtr
qꝫ ius ordinarie legerem cum primū pa
due iura canōica legerē ordinarie Hic so
lus inter principes potuit me ab italia
reuocare sua maxima caritate·sua sū=
ma liberalitate et clemētia sua aīmi sa
piētia Nec priscis tpibꝫ ī italia pīceps
visus fuit qui ita animos italoꝝ ad di=
ligendū alliceret sicut inuictissimus dux
noster bugslaus Nec talē et tantū prin
cipem ulla vnq̄ etas in italia cōticescet
Mirabanē oīes corpis pulcritudinē in
cessus grauitatē·maiestatem cesaream
et suꝑ oīa liberalitatem animiqꝫ ma=
gnitudinē qua sola innūerabiles et vali
dissimos hostes in mari supauit et glo=
riosissimus principū maximū triūphuꝫ
reportauit·Non defuerūt oratores non
poete qui eius memoriaꝫ beneacte vite
sempiternā reddiderunt·Qua de re me
sibi totū cum filio meo vincentio docto
re similiter cōducto ad legendū iura pō
tificum dedicaui·qui felix et ānosus vi
uat et deus regnū suum saluteqꝫ suam
ꝑpetua ꝓtectione custodiat·Amen
Postq̄ autem huc veni quidam ex ma
gnificis ꝓconsulibus huius nobilissimi
oppidi me sepissime rogarunt vt in scri
ptis redigere vellem·an et quādo delin
quentes in ecclesijs capi possint·Quod
ꝓmisi me facturū licet rem in longū ꝓ=
traherē variis occupacōibus impedit⁹
et maxime qꝛ vtrūqꝫ ius quotidie lege=
bam in voce et in scriptis Impedit⁹ etiā
eram quibusdam cōsilijs que illustrissi=
mi 8ducibus daturus eram tandem de
creui eorū voluntati satisfacere Ut autē
melius et pulcrius hanc materiā expe=
direm volui cōmentū vnū edere suꝑ de

cretali Inter alia de emu·ec·vbi hec ma
teria principaliter habetur Et multa ex
tra ꝓpositā rem adducētur que forte ni
fallor futuris lectoribꝫ pulcherrima vide
bunē Et ut morem meū vetustū seruem
Rogo vt pijssim⁹ redemptor noster huic
cepto meo adsit Ipse enī est oīm bonoꝝ
dator et sine ipō nichil bene fieri potest
iuxta illud Jacobi·j·Omne donum et
omne datū optimū de sursum est descen
dens a patre luminū ·glo·allegat hoc·
in·l·nam et demostenes·ff·de legi· que
etiā dicit ꝙ oīnis sapiētia a dn̄o deo est
Et in libro psalmoꝝ legiē Intellectū tibi
dabo et instruā te in via hac qua gradi
eris Allegat bal·in preludijs feudorū in
principio et·ij·ad Corin·iij· Nō sumus
sufficiētes aliquid cogitare ex nobis qua
si ex nobis Et ·j·ad corin·iiij·Quid aūt
habes qd non accepisti·si autē accepisti
quid gloriaris quasi non acceperis· Et
j·Corint·x·siue manducatis siue bibi=
tis siue quid aliud facitis omia in glo=
riam dei facite.Et ad colosen·iij·Omē
qdcumqꝫ facitis in verbo aut in ope in
noīe dn̄i ihū facite·Et btūs Augustin⁹
ad bone·papā Nō potest homo aliquid
boni velle nisi iuuetur ab eo qui nō pōt
malū velle·Et in libro de ꝑdestinacōne
sctōꝝ Prius ē inquit cogitare bonū qua
si credere et ipm cogitare bonū ex deo ē
Et in libro d̄ correc·et gra·Sine gratia
dei nullū prorsus siue volendo siue agē
do faciūt hoīes bonū·Et ad valētinū
Cogitare vl' agere scdm deū nulla racō
ne sine grā dei possumus·Et in enchri=
dion Gracia ꝑuenit ut velimus bonum
Et in libro de ec·do·Mouet ad queren
dum salutem libertas arbitrij sed mo=
uente prius deo Et in solilo·Velle etiaꝫ
quod bonū est non possum nisi tu velis
Et Isidorus in libro differenciarū·Gra
cia est diuine misericordie donū ꝑ quod
bone volūtatis est exitus·Et ideo Cesar
noster principium facit ab inuocacōne
diuina qua ꝑtermissa nullus rite funda
tur exordium In principio C·et in prin·
insti· et ibi dixit glo·ꝙ ex hoc sequitur
bonum inicium melius medium et opti
mus finis Facit tex·in·l·in nomine dn̄i

a ij

TAF. 7. PETRUS RAVENNAS: *Repetitio C.* 1499. LUCAS BRANDIS' Type 7.

Incipit Gwilhelmus rhodiorū vice cancellarius de
obsidione ⁊ bello rhodiano Sub āno dm̄ Millesimoqua
dringentesimooctuagesimopmo. ꝑ quo Sixt⁹ papa quar
tus fecit annū iubileū p uniuersū orbem   Capl'm primū
Rodie vrbis obsidionē describturus:
causas i primis narrare institui que tur
corum tyrānum mahumetū potissime
impulerunt. vt tanto conatu rhodios
aggrederetur Licet enī cum turcis nō
parua dissidia rhodij habuerint. tamē
cū eo qui nunc imperat post constanti
nopolis expugnacionē grauia gessere bella Inimicus qui
dem vires indies augens insolencior redditur Cumqȝ qua
tuor ⁊ viginti annorū curriculo cōplures sibi vicinas dicio
nes subegisset. animo inflatus egre admodum tulit rhodi
am vrbem equitūqȝ iherosolimorū dicionē finitimā ei⁹ im-
perio liberā absolutāqȝ esse Maxime ꝙ diuerso tempore
quatuor classibus instructis castella ⁊ rhodiorū agros in-
uaserit. obsederit: oppugnauerit. ex quibus ignominiā dis
crimen ⁊ cladem reportauit Ex turcis namqȝ multi truci-
dati: palo suffixi. furcis suspensi. sagittis affecti. lapidib⁹ ce
si. calamis percussis suffossi. gladijs obiecti: membratim dis-
cerpti perierunt. terra mariqȝ hostes succubuerunt.

Secundū capitulū

Onspecta igitur rhodiorȝ militū generositate. quod vi
assequi non potuit. dolo versuciaqȝ temptare decreuit
Sepius enī submissis greculis q̇ sibi parēt: studuit confede
racionem cū rhodijs inire equa condicione ꝑmissa. dūmo-
do quippiā tributi titulo cōcederetur Cū vero reiectū vecti
gal sepenumero videret. arte pacē tractat. eam ratam ha
bet si tacita tributi condicione. orator iherosolimorum cum

a

TAF. 8. CAORSIN: *De obsidione et bello Rhodiano.* Odense 1482. SNELLS Caorsintype.

Item q̄ posse sit duplex scȝ facti et iu-
ris. Itē q̄ peccatū sit multiplex ꝯ c. iij
et iiij. Vide etiā scotū sup iiij. dis. xiiij.
q̄ et puris naturalib⁹ aliq̄s possit ha-
beri ꝯgnitio pctī. et qua ontri possit
displicentia pctī dolorosa. Vn̄ pȝ q̄ ca-
piēdo pniām ꝓut ē virt⁹ aut sacramētū
nō p̄t eā ep̄s remittere p solemnē in-
dulgētiā. qꝛ ꝓut ē virt⁹ dȝ esse ꝑpetua
in hac vita actu et hitu q̄ȝ diu hō viuit
qꝛ ē de iure nāli. nā phi ī puro lūīe na
turali de pctō doluerūt. et ꝓut ē sacra
mentū ⸗ ē de necessitate quā ep̄s remit
tere nō p̄t. qꝛ papa sicut nō p̄t dispen
sare ut quis nō baptiset. sic nec ut q̄s
nō ꝯfiteat̄ aut rē furtiue ablatā nō re
stituat: qꝛ cōfessio ē ꝑs integral̄ pniē
ſm magistrū in iiij. dis. xvi. et pctm̄
nō dimitit̄ nisi ablatū restituat̄. xiiij.
q. vi. c. Si res. Itē ē regula iuris ī sex
to. et pniā inquātū ē sacramētū nō est
quid lege positiua adinuentū. iō papa
nō p̄t in illa dispensare: Sȝ loquēdo ꝯ
pniā ut distictū ē de ea ꝯ c: xiij: ad quā
implēdā quis tenet̄ hic vel in purgato
rio ī foro et iudicio dei. apō cui⁹ iusti
ciā cuiuslibet pene solucde. q̄litas quo
ad acerbitatē. et quātitas quoad du-
ratōem tp̄is ē diffinita. ꝯ pniā scȝ fori
secreti. sic ep̄e p solēnes quas dare hȝ
indlgētias remittere p̄t ꝓ pctis ꝯbitas
pniās. ut patuit ī pricipio in diffinitōe
indlgētie. et ī sūma astē li. v. ti. xxxix
Quarta: q. vtꝝ indulgētie dent̄ ꝑtāte
sūmoꝝ pōtificū vel alioꝝ ep̄ōꝝ. aut
ꝯ thesauro eccle: ⁊ an ꝑtāte ordis aut
iurisdcōis. Et an ꝑtāte ordis respiciē
tis corp⁹ xp̄i veꝝ. aut corp⁹ misticū qꝺ
ē eccl̄a Et an ꝑtāte seculari an eccla-
stica Et si sic an ꝑtāte ecclastice iuris-
dcōis ī foro exteriori vl̄ interiori. No
ta ꝑtās iurisdcōis fori interioris ē du
plex. vna clauiū scie. ⁊ hec ꝯsistit ī in-
iūctōe vel ei⁹ moderamīe Alia ꝓut re
spicit absolutionem a peccatis ⁊ re-
missiōem culpe Itē nota duplex ē the
saurus scȝ materialis ps̄: xxxviij. the-
saurisat ⁊ ig. ꝛc Et sp̄ualis colocē. ij.

In quō scȝ xp̄o sunt oīa thesauri ꝛc.
Primus non faciat. cor ligat. beatitu
dīe priuat⁊ ⁊ sicut ꝯsistit in vestib⁹ me
tallis ⁊ lapidib⁹ preciosis. Sic sp̄ualis
thesaurus ē triplex. grē. sapiētie. ⁊ bo
ne vite Et ē circa tria. primo circa mi
sericordiā. tobie xij. bona ē oratō cū
ie. ꝛc. Scdo circa christi passionis so-
lacium. iob. iij. Quasi effodientes ꝛc:
Tercō circa ꝺuotōis dulcedinē. mat.
xiij. Simile est reg. ce. thesauro. Hic
thesaur⁹ dȝ reponi cū diligētia tripli-
ci. Primo ī colligēdo cū merito. tobie
iiij. Premiū bonū ꝛc. Scdo ī tuto lo-
cando loco. mathei. vi. Thesaurisate
ꝛc. Tercio sūma vigilātia custodiēdo.
i. corin. iiij. Habem⁹ thesauꝝ ī va. sic.
Hunc nititur tollere eliodorus. ij. ma
chabe. xxx. Quia est agregatō merito
rū supererogatōis totius ecclesie catho
lice indeficiēs ut hic sumitur: De pri-
mo thesauro dicitur ꝓuerbi. vltimo:
Fortitudo ⁊ decor. ꝛc. ⁊ ibidē xxi. The
saurus desiderabilis ꝛc: De scdo scȝ sapi
entie dr̄ ecclesi. i. In sapiētie thesau-
ris ꝛc: ⁊ luce vi. Bonus homo ꝛc: ⁊ sa
pientie. vii. Infinitus ē thesaur⁹: ꝛc:
De tercō scȝ bōe vite qui gemmis sig
nat̄: ysaie. xlv: Dabo vobis thesau:
ꝛc: Hic primo est circa pniam ⁊ in ei⁹
ꝑtibus: Scdo in exercitio bone opati
nis scȝ castimonie. obediencie ⁊ paup
tatis. ad quod exercitium nos perdu
cat ihesus christus sua gratia ut viua
mus dehinc super ethera Amen.

Hec propter questores p terras cur-
rentes. ⁊ indiscrete indulgentias pro
nunciantes. quorum malū euitari nō
potest nisi cognitum. ps̄. lxxii. Hoc la
bor est ante me donec intrem in san-
ctuarium dei. idest in scripturas ꝛc.

Finis est Deo gra-
tias Sub annis do-
mini Millesimo-
quadringētesimo-
octuagesimō Amen-

TAF. 9. WEIGEL: *Clavicula indulgentialis.* 1480. SNELLS Weigeltype.

Pateat universis p̄ntes litteras inspecturis qualiter: Devot
Ad opus sācte cruciate cōtra impiissimos Thurcos crucis cristi et fidei xp̄iane inimicos per sanctissimū dominū nostrū dnm
Sixtū divina pvidencia papā quartū ordinatū debitā feci contribucionē. Quapropter auctoritate prefati dn̄i n̄ri pa
pe potestatē habet eligēdi p̄fessorē presbiterū sibi ydoneū religiosū vel secularē qui audita diligēter e p̄fessione absolue
re e possit autoritate premissa ab ōmib₃ cōmissis per e excessib₃ et peccatis quib₃libet quātūcūq₃ enormib₃
etiā si talia forēt ppter que sedes apostolica esset merito p̄sulenda. Et a censuris et penis ac excōmunicationib₃ ōmib₃ a iure vel
per statuta quecumq₃ pmulgatis et sedi apostolice reservatis semel dūtaxat Et nō reservatis vero eidē sedi tociens quociēs op
petie ac semel in vita et in mortis articulo plenariā ōnium peccato₄ suorum indulgenciam et remissionem impendere
Nō obstātib₃ quibuscūq₃ reservationib₃ a prefato pōtifice vel eius predecessorib₃ factis prout in bulla data. M.cccc.lxxx. pri/
die nonas decembris pleni⁹ p̄tinetur In cui⁹ rei fidē et testimoniū Ego frater Hinric⁹ kānēgeter ordinis mino₄ Reuerēdi pa
tris ministri provincie Saxonie super fratres de observancia vulgariter nuncupatos pro nunc vicarius licet immeritus in hoc
cruciate negocio autoritate apostolica sub commissari⁹ p̄ntes litteras fieri feci et sigillo quo in talib₃ utor iussi appressione mu
niri Datum Anno incarnationis domini Millesimoquadringentesimooctuagesimo secundo: Die vero
Mensis

Forma Absolutionis

Misereatur tui etc. Dn̄s noster ih̄us xp̄s per suā piissimā misericordiam te absoluat et ego auctoritate eius et beatorū Petri
et Pauli apostolo₄ ac sanctissimi dn̄i nostri pape michi p̄missa et tibi cōcessa te absoluo a vinculo excōmunicationis si incidisti
et restituo te sacramentis ecclesie ac unioni et participationi fideliū Et eadem auctoritate te absoluo ab omnib₃ et singulis cri
mib₃ delictis et peccatis tuis quātūcumq₃ gravib₃ et enormib₃ etiā si talia forent ppter que sedes apostolica merito p̄sulenda
foret Ac de ipsis eadem auctoritate tibi plenariam indulgentiam et remissionem confero In nomine patris et filij et spiritus
sancti Amen:

Item in mortis articulo adiungēda est hec clausula Si tamen ab ista egritudine non decesseris plenariam remissionem et in
dulgenciam tibi eadem auctoritate in mortis articulo conferendam reservo:

TAF. 10. Ablassbrief ausgestellt von HEINRICH KANNENGETER 1482. Druck von SNELL.

Syren est monstrum maris quia ab umbilico desuper est ut pulcerrima virgo inferius autem piscis tota hec | syren tam dulcit cātat ꝙ propt dulcedinem cantus illius naute gubernacula relinquunt et obdormiunt· eapropter multi periclitantur Quidā autem inpudicus luxuriosus nauigās per mare intuitus est sirenem pulcherrimā ·qui statim ipsam concupiens ad luxuriam proclamauit ·:· ·Syren aūt magis dulciter clamabat et cantabat se quoqꝫ parabat ut hunc lubricū deciperet et ait Iste intueor me diligis ·Sed si vis mecū concūbere descēde influctibꝰ et ad libitū corpe meo perfrueris·: Erat enī hic ita a luxuria iflāmatꝰ ꝙ q̄si nil de se sēciebat :Idcirco misit se in marinis undis ut cum ipsa cubaret At illa hoc intuens ipsum inundis reliquit pichtare per mareqꝫ natauit ut solebat dicēs·

f iiij

TAF. 11. *Dialogus creaturarum.* Stockholm: SNELL. 20. 12. 1483.

TAF. 12. Ablassbrief ausgestellt von BARTHOLOMAEUS DE CAMERINO 1480. Druck von SNELL.

Hyr beghynnet de tyde des ly
dendes unses herē ihesu cristi
unde der medelidinghe der hilligen yūc.
vrouwen marie siner moder de gantz
ynnich sint unde ghemaket hefft pawes
iohannes de twe unde twintegheste de
ghegheuē hefft eneme yewelken myn
schen de se lest also vakene vertich ya
re aflates vorlatinghe dotlyker sunde
wente men secht dat he twiuelastighē
was ghewesen in deme ghelouē unde
vormyddelst dessen beden cristo vñ der
yunevrouwen marien hefft he yn ene
vorbeteringhe synes ghelouen lof unde
ere wedder ghebordn Tho metten

Hillighe yuncvrouwe ma
ria telerynne godes wēte
du byst sote unde schone
byde den konyng ihesū
vor uns de vorraden is to
deme smelyken dode

a

Fig. 1.

amice nō facio tibi iniuriā. nōne ex denario
cōuenisti mecū. tolle qđ tuū est et vade. An.
Amice nō facio tibi iniuriā. nōne ex dēario
cōuenisti mecū tolle qđ tuū est et vade. An
Tolle qđ tuū est et vade. qr ego bonus sum
dicit dñs An. Nō licet mihi facere qđ volo.
an oculus tu' neq̄ ē. qr ego bon' sum dicit
dñs An. Erunt primi nouissimi et nouissimi
primi. multi enī sunt vocati pauci vero electi
dicit dñs An. Multi sūt vocati. pauci vero
electi dicit dñs. Dñica in sexagesima.
Frēs libēter sufferatis insipiētes cū sitis ipi
sapiētes sustinetis si quis vos in seruitu
tem redigit. si quis deuorat. si quis accipit.
si quis extollit. si quis in faciē vos cedit. R.
Bñdicens ergo dñs noe ait Nequaq̄ vltra
maledicā terre ppter homīnē Ad imaginē
quippe dei factus est hō. V. Hoc enī erit sig
nū federis inter me et terrā arcū meū ponā
in nubib' celi Ad imaginē R. repetat. An.
Dnūs dñs ad noe dixit. ponā arcū meū in
nubibus celi et erit signū federis inter me et
Deus qui cōspicis qr ex terram Collcā
nulla nrā actōe cōfidim' Concede ppi
cius vt cōtra oīa aduersa doctoris gentium

Fig. 2.

Fig. 3.

TAF. 13.

Fig. 1. *Tyde des lydendes unses heren ihesu.* [SNELL 1482.]
Fig. 2. *Horarium Lubicense* (?). [SNELL 1482.]
Fig. 3. Rubrikzeichen des *Dialogus creaturarum.* 1483.

in carne: sed assūptione humanitatis in
deo. Unus omnio nō ꝯfusione substātie
sed unitate ꝑsone. Nam sicut aīa ratio-
nalis et caro unus est homo: ita deus ⁊
homo unus est xp̄us. Qui passus est pro
salute nostra: descedit ad inferos tercia
die resurrexit a mortuis. Ascendit ad ce
los: sedet ad dexteram dei patris omni-
potentis. Unde venturus est: iudicare vi
uos et mortuos. Ad cuius aduentū oēs
hoīes: resurgere habēt cū corporibꝫ suis
Et reddituri sūt: de factis ꝓprijs ratio-
nē. Et qui bona egerūt ibūt in vitā eter-
nā: qui vero mala in ignē eternū. Hec est
fides catholica: quā nisi quisqꝫ fideliť fir-
miterqꝫ crediderit saluus esse nō poterit.

Cuncta regēs plene laus tua ihu nazarene.
Sit tibi xp̄e deus quo ghotan bartholome?
Anno milleno c quatuor octuageno
Sub primo. mille psalteria presserat ille.
Omnibꝫ apta quidē post fata patēs sit eidē
Porta supernorꝫ q̄ꝫ premia fida piorum.

TAF. 14. *Psalterium latinum.* [Magdeburg] 1481. GHOTANS Type 3.

TAF. 15. Ablassbrief ausgestellt von RAYMUNDUS PERAUDI 1490. GHOTANS Type 5.

Hi sunt articuli abbreuiati prime cōcessionis sacratissimaꝝ indulgentiarū plenissimaꝝ Jubilei ⁊ Cruciate cū certis alijs gracijs et facultatibꝫ ꝑ tuitōne orthodoxe fidei cōtra ꝑfidos Turcos oībus et singulis xp̄ifidelib⁹ vbilibet constitutis cōcessis

Facultas Jubilei.

¶ Primo summus pontifex dedit et misericorditer concessit omnibus vtriusq; sexus xp̄ifidelibus vbicūq; locoꝝ degentibus ecclesias ad instar ecclesiarū vrbis que tpe Jubilei solent visitari p cōmissarios aplicos deputatos visitātibus. et manus adiutrices porrigēntibus tales et tātas Indulgētias. grās et facultates quales et quātas ꝯsequuti fuissent vel cōsequi potuissent si ecclas alme vrbis tpe Jubilei visitassent. Itē vt dicti xp̄ifideles facilꝰ suarū aiaꝝ salutē ꝯsequi possent. S. D. N. dedit et cōcessit Cōmissarijs aplicis et suis subcōmissarijs facultatē confessores deputādi triplicem.

¶ Prima facultas ꝯsequens ad Jubileū que est valde singularis

¶ Primo dat facultatē quo ad absolutionē quorūcūq; criminū quātūcūq; enormiū. nedū sedi aplice in genere vel specie. sed etiā. S. D. N. reseruatoꝝ. q iō casus de expsso dicūtur. qz sine expsso mādato. S. D. N nullus ab illis etiā in vrbe tpe Jubilei pōt absoluere. q facultas merito singularis dr. qm etsi sepe numero Indulgētie q̄plurime a. S. D. N. emanarūt. Rarissīe tn̄ pdictos casus de expsso in cōmissarioꝝ suoꝝ posuit arbitrio. ¶ Poterūt q; supdicti ꝯfessores in foro cōsciencie a sn̄ia excōicatōis a iure vel ab hōie lata et interdicto aucte aplica scōm tenorē bulle Pij pape. ij. et interdicto absoluere. p̄terq̄ de sn̄ia excōicatōis et suspensionis a diuinis quā incurrūt murmurātes cōtra hmōi grās. publicationēq; impedientes. aut bona ex illꝰ puenientia detinentes. de quo crimine et sn̄ia nullus virtute quarūcūq; indulgētiaꝝ pōt absolui. nisi a Romano pōtifice et postq̄ ꝯdignā satisfactōēꝫ fecerit. q videt esse impossibil' nisi in articulo mortis. ¶ Poterūt vlteriꝰ supradicti cōfessores vota quecūq; ꝯmutare. demptis quatuor magnis votis / q dicunt vota de iure excepta. q reseruant p bullā aplicā collectori siue cōmissario aplico. et illius succollectori siue subcōmissario. q dictus ꝯmissariꝰ et ab eo spēaliter deputati poterūt etiā supdicta vota ꝯmutare. et sup q̄cunq; irregularitate etiā qualitercunq; contracta. et cū symoniacis dispensare / et de rebus male ablatis componere.

Hic sequūtur facultates cōcesse preter Jubileū. que sunt tres.

¶ Prima facultas est facultas ꝯfessionalis in qua est vna singularis clausula. s. q vbi. S. D. N. in alijs ꝯfessionalibꝰ dat plenariā remissionē semel in vita. dat in ista totiēs quotiēs hō dubitat de morte. ¶ Primo. S. D. N. volēs saluti xp̄ifideliū abūdātius puidere dat et cōcedit vtriusq; sexus xp̄ifidelibꝰ. q speciali intentōne manꝰ adiutrices p tuitiōe fidei porrexerint / facultatē eligēdi ꝯfessorē secularē aut regularē. q totiēs quotiēs opus erit illos poterit absoluere in oībus casibus. p̄terq̄ sedi aplice reseruatis. ¶ Itē dictis xp̄ifidelibꝰ. S. D. N. dat et cōcedit nō solū in vita. sed etiā totiēs quotiēs ad eū statū puenerint vt verisilr de illoꝝ morte dubitet. etiā si p tunc nō moriātur. pariter q; in vero mortis articulo plenariā remissionē

Secunda facultas preter Jubileū pro defunctis

¶ Secūda facultas preter Jubileū. S. D. N. dictā indulgentiā nedū viuis / sed et mortuis. quoꝝ aie in purgatorio existūt succurrere volens. eo maximē q in caritate decedentes hmōi indulgētiaꝝ et vniuersal' eccle suffragioꝝ de thesauris eccle eiusdē vniuersal'. q meritis passiōis xp̄i et sanctoꝝ ꝯstat sunt capaces. nec tn̄ sibiipsis pdesse valeāt. ac p hoc maxime alioꝝ auxilijs indigēt in satisfactōēꝫ penaꝝ dictis aiabus debitaꝝ. dat et ꝯcedit dictis aiabꝰ plenariā remissionē p modū suffragij.

¶ Sequitur textus Bulle

¶ Et vt aiaꝝ salus eo tpe potius pcuret q magis alioꝝ egēt suffragijs. et q minus sibiipsis pficere valēt aucte aplica de thesauro eccle aiabus in purgatorio existentibꝰ succurrere volētes. q p caritatē ab hac luce xp̄o vnite decesserūt. et q dum viuerēt sibi vt hmōi Indulgēn suffragaret meruerūt paterno ꝯpaciētes affectu q̄tū cum deo possumꝰ de diuina mia ꝯfisi. et de plenitudine potestatis concedimus pariter et indulgemꝰ. vt si q parētes amici aut ceteri xp̄ifideles pietate ꝯmoti p ipis aiabus purgatorio igni pro expiatione penaꝝ eisdem scōm diuinā iusticiam debitaꝝ expositi. dictam pecuniaꝝ quotam aut valorem iuxta dictorū Cōmissariorū ordinationē dederint. et manu propria ad cistam imposuerint. aut p fidelem sibi nūciū miserint. volumus ipsam plenariam remissionem p modū suffragij ipis aiabus purgatorij p quibus dictā quotā pecunie aut valorem psoluerint vt pfertur p relaxatione penarū valere et suffragari.

TAF. 16. *Articuli abbreviati.* 1488. Anfang. Druck von GHOTAN.

TAF. 17. Wappen und Signete des Lübecker Unbekannten in *Sante Birgitten Openbaringe.* 1496.

lampadibus Media autem nocte clamor fa-
ctus est ecce sponsus venit exite obuiam ipso
dño v. Audi filia et vide et inclina aurē tuā
qr cōcupiuit rex speciē tuā Media   L. viij
ece enī redemptoris voce decē virgines
et oēs virgines dicunt̄ ꝛ tñ intra bātu-
dinis ianuā nō omnes sunt recepte: qr earum
quedā dū de virginitate sua gloriam foris ex-
petunt in vasis suis oleum habere noluerunt
Sed prius nobis querendum est quid sit re-
gnum celorū aut cur decem virginib⁹ compa-
retur; Tu R. Simile est regnū celoꝝ decem
virginibus que accipiētes lampades suas exi-
erunt obuiam spōso ꝛ sponse v. Prudentes
autem virgines acceperūt oleum in vasis su-
is cum lampadib⁹ Exie.   Lcō iij
um enī regnum celoꝝ constat qꝫ null⁹
reproborum ingreditur etiā fatuis vir-
ginibus cur simile esse phibetur Sed sciendū
nobis ē qꝫ sepe in sacro eloquio regnū celo-
rum presentis tpis ecclīa dicit̄. De quo et in
alio loco dñs dicit. Mittet filius hominis
angelos suos et colligēt de regno eius omnia
scandala Neqꝫ in illo regno beatitudinis in
quo pax summa est inueniri scandala poterūt
que colligant Tu aūt R m. Regnum mun-

TAF. 18. *Horarium Lubicense* (?) in der Type 3 des Lübecker Unbekannten.

¶ Item illa noia memor.paup.diues.vigil.i plu
rali sût generis cômûis:z i singulari generis ois
vñ Pe.bely.Mor vigil z pau di primo genus
omne subandi Ast in plurali nunctia bina dari
Item hoc nomê plus scôm eundê auctorê i illis
tribus casib⁹in singulari quos habet est generis
neutri:sz in plali ê generis ois vnacû illo gtô sin
gulari scz pluris.vñ pe.he.Cû p tres casus neu
trû gen⁹optinet plus Casibus i reliquis gen⁹ oê
videt hêre.Et hoc nomê plus ponit loco côpati
ui in neutro genere illius nois multus ta tuz qd
caret côpatiuo in masculino z feino generibus

¶ Explicit Liber Foeliciter

¶ In presenti libello côtinet hec materia scz
Primo: Remigius:seu Dñs que pars:cû suis
additiôibus:quâ materiâ iuenies p signaturâ fo
liorû a primo folio videlicz vsqz ad xi.
Secûdo: Regimina qd Sortes currit dicimus
quâ materiâ iuenies in fo.xi vsqz ad fo.quasi xij.
Tercio: Ordo côstructibiliû cum suis regulis.
quâ ma.iuenies parti in fo.xij z parti in fo.xiij.
Quarto: Uigintiquatuor regule côgruitatum.
quâ materiâ.iuenies a fo.xiij vsqz ad fo.xxiij.
Quinto: Metra ôstructionû cû intellcû eorûdê.
quâ ma.iuenies in fo.xxiij vsqz ad fo.xxiiij
Sexto z vltimo: Côpationes:qd In masculino
genere vocamus : quâ ma.iuenies i fo.xxiiij vsqz
ad finê libri.

¶ Impressuz in Slesswyk p Stephanû arndes.

TAF. 19. *Donat.* Schleswig: ARNDES [1486].

semp̄ ꝛ gc̄l. suscipe dep̄catōꝫ nrāꝫ. ꝛ quos delictoꝝ cathena ↄstringit: miseratō tue pietatꝭ absoluat ¶ Ineffabilē miām tuā nobis dne clement' ostende vt simul nos a pctis omib⁹ exuas et a penis quas p̄ his meremur eripias Per dn̄m nr̄ꝫ Dn̄e exaudi. Bndicās dn̄o. Fideliū aīe p̄ misericordiam dei requiescāt in pace. Amen.

Impressuꝫ Lubeck arte Stephani arndes. Anno dn̄i M.cccc xcvij. altera die bndicti abbatꝭ

Fig. 1.

Tractat⁹ quart⁹. terci pars. art quin

¶ Quomō hec oratio ē dicenda

¶ Circa hanc orōeꝫ duo p̄cipue sunt videnda.
¶ Primum Quomodo hec orō dicenda est Dicendum q̄ sacerdos p̄funde inclinans. versus mediū altaris. manib⁹ iūctis ante pectus suū. dicat eam. scꝫ Placeat tibi ꝛc. Ut sic finis principio correspondeat Quia sicut humiliando et inclinando missam incepit dicendo Confiteor: Ita inclinando. opus diuinū misse terminet.

¶ Quid fiet post illam orationeꝫ

¶ Secundum Quid post hoc fiet Dicendū Q̄ dctā orōe. sacerdos se eleuabit: et extensis hincinde manib⁹. et super altare positis. osculans altare. signabit se signo sctē crucis. Ut illibata sit deo cor ipsius. et mentem semper possideat. et animū muniat. vsq ad optatum portum vite perhennis: in qua fidelis anima sociabitur deo in osculo salutari. in ↄiunctione insepabili. in caritate xpi. Ubi videbimus ipm̄ sicut est. regem in decore suo Ubi quicquid vis. ad nutum est: quicquid non vis. p̄cul deest Ubi erit status oīm̄ bonoꝝ aggregatōe p̄fect⁹ In quo ipē erit finis omniū desiderioꝝ nostroꝝ. qui sine fine videbit. et sine fastidio amabitur: et sine fatigatōe laudabitur. Idcirco Sicut a laude est inciatum: in laude quoq sic erit terminandum. Et a nobis in sempiternum laudetur ille. qui viuit ineternum et creauit omnia simul. Amen.
¶ Quo facto Euangelium Iohis sacerdos incipere potest. Uel vt placet Officiū btē virginis Marie. Deind sacris vestibus se expoliet: nonullas deuotas dicendo orationes.

¶ Finit. quedam. perutilis.
Expositio et declaratio pro simplicium instructiōe salutari circa officium misse.

Fig. 2.

TAF. 20.

Fig. 1. *Psalterium latinum.* 1497. ARNDES Type 2a u. 11.
Fig. 2. *Circa officium missae.* [1497]. ARNDES Type 2a u. 11.

Prenoſticatōnes doctoris mellerſtad.

¶ Eyn vorteykinghe etliker tokamende dinghe vppe dat inkomende lxxxx.iare gheſcreuen tho ſunderlikē wolgeuallen den dorchluchtighen hochgeborē Furſten vnde Heren Friderich korfurſt des hillighē Romiſſchen rykes artzemarſchalck Vñ heren Johan Hertogē to Saſſen Lantgreuen in Duringen vñ marggrauen tho myſſen minen gunſtigē vnde gnedighen heren

¶ Dorchluchtighen hochgeborē Furſten gnedighestē vñ gnedigē herē Juwen forſtliken gnaden hebben ermals an my gheſinnet. vñ vā my begheret. dat ik den ſuluighen eyn kleine korte vorteckynge ſchriue etliker tokomender dinghe vppe dat inkomende.lxxxx.iaer vth deme geſternte: vñ der grotwerdigen kunſt der Aſtrologeÿ. wo wol ick mi auer dar to gātz vngenochſamich erkenne vñ nicht vortrouwe ſolkken grotmechtighen Forſten ychtesſwath duchtiges der kunſt gemeten to maken Anghesehen wo geer behende myt aller ſcherpe. vnderwylen de grotmechtigestē der werlde konninge forſten vñ heren de ſuluige kunſt vthghesath vñ ghevunden hebben. de ane twyuel ſunderliken van gode erluchtet ſyn. ſodane heymelike voreynnighe des geſterntes vñ firmamētes tho erkennen: vñ dar dorch tokomende dynghe to ſchriuē gode tho loue. vñ dem gemenē volcke tho nutte vñ vorſichticheyt. Dar vth ſe alle tyd vor ydermenlick vor wyſe vñ hochgelert geholden ſyn wente ſe ock to tyden ouer gemene lope vnnmynſchlike dinghe ghedaen hebbē. Nemliken vth tyd vñ ſtunde des geboren konninghes vñ Forſten. dar ynne ſe vundē alle lyfflike touelle vñ vnnmeſtende tokomēde kranckheyt. ock vpghesettes naturlick ende. vñ beſlutynghe des naturlikē leuendes vñ dat wol touorwūderen is in des ſuluigen geborē konninges tyd vñ ſtunde geſath eygēſchop total vñ affual der yenne de nu vorwant ſyn vñ werdē: gelick effte ſolke meryinghe vñ talle des geſterntes nicht anders ſy den eyn vnuploſlyck ingewercke wercke dat nenes mynſchē vornufft gentzlick vorrichten kā Darumme my vordrechliker were van ſolcken hoghen depē vorwerringhe vñ gewercke nichtes tho ſeggen noch to ſchriuen. den dat ik ychtesswat der ſuluen kunſt vnghemeten vñ vnduchtiges ſchreue Doch dat iuwen forſtliken gnaden erkennē. dat my nicht van den ſuluyghen vpghelecht ſwaer is So dwynget my de plycht des gehorſames dat yk iuwen forſtliken gnaden: ſo veel myn kleynheyt der vornufft liden wil vā ſolkē wunderliken dinghē ychteswat beſchriue Na anwyſinghe des firmamētes vñ gruntueſtinghe der olden vorueren in deſſer kunſt alſe ſint gewesen Ptholomeus Alfonſus Hermes Alkindus Aomar Meſſahalla. Albomaſer Alkabicius Hiſpalenſis Ock etlike hochgelerden by mynes ſchlighen ghedechtniſſe der namen alle nicht noet ys to vortellen Yk bevruchte ock nicht der dorchluchtighestē hochgeboren forſten narede vñ hynderkoſinghe etliker affgunstighē dyſſer hochwerdighen kunſt. wēte de ſuluighē affgunſtigen vā den souē fryen kunſten dar vnder de ge-

TAF 21. MELLERSTAD: *Pronosticationes 1490.* ARNDES' Type 9.

Instructio suffragandi animab us in purgatorio

Ex quo complures hoies existant nō intelligētes. quō succurrendū sit. indigētibus purgatorij aiabus per medi
um suffragiorū huiusmōi indulgētiarū. Qua de re tres instructōes ordinaui quib⁹ popul⁹ equo amore moue
ri posset ad aias ex purgatorii igne liberādas. In primis noto q̄ scripture doctorū catholicorum testimonio.
S.d.n. per idulgētias aīab⁹ eorū que in caritate decesserūt et nō sufficiēter in vita penituerūt ex thezauro ec
clesie sibi cōmisso plenissime suffragari pōt. Scdo idē exēplis roborabitur Demū luce clari⁹ dēmōstrabitur
modus ex purgatorio animas eripiēdi. Pro veritate primi pūcti sūt multi doctores sacre pagine precipue do
ctor scūs thomas de aquino in quarto sentēciarū libro dis. xlv. cui celebrāti missā a xpō dictū erat. thoma thōa
quicquid de me scripsisti. bene scripsisti. Sūt etenim hec verba doctoris sācti. Si aūt indulgentia sub hac for
ma fiat. quicūqz fecerit hoc vel illud pro quo data ē indulgētia ipse vel pater ei⁹ vel quicūqz ali⁹ in purgatorio
detētus. tantū de indulgētia hēbit. talis idulgētia nō solū viuo. sz eciā mortuo proderit. nō enim ē aliqua ratio.
quare eciā posset trāsferre suffragia cōmunia, quib⁹ indulgētie innitūtur in viuos. et nō in mortuos. attento q̄
in caritate decedētes dū viuerēt id meruerūt vt eis indigētibus indulgētie suffragarētur. Eciā scdm alexādrū
de Ales in iiij. dis. lxxxiii. anime purgatorii quo ad penā soluēdā sunt de foro iurisdictōis papalis Patet pre
terea istud et exēplis. Calixtus qī idē dedit plenarie remissionis indulgētias pro animabus purgatorii eccle
sie tirensi in hispania

Item Rome i capella scte praxedis virginis papa pascasius quint⁹. plenariā remissionē cōcessit pro aiab⁹ pur
gatorii. que idulgētia ratificata ē per xi papas. sicuti scriptis fide dignis i introitu eiusdē capelle pendētib⁹ pa
tesieri pōt. In hac sequēti forma hētur hmōi indulgētia Quicūqz legerit vel legi fecerit quinqz missas i prefa
ta capella pro aliqua anima purgatorii igni tradita. p⁹ finē harū missarū ex purgatorio ad celū euolaret. Legi
tur quoqz in scriptura per sedē apostolicā approbata. q̄ iste idē pascasius papa hūerat vnū auunculū defūctū
pro cuius anima ex purgatorio liberāda quinqz missas in predicta capella celebrauit. Cui in fine vltime misse
existēti virgo maria se manifestans in quadā fenestra eiusdē capelle. extraxit animā pro qua quinqz missas le
git de purgatorio in celum.

Itē ex concessiōe summorū pōtificū. quicūqz per annū vnū. semel in ebdomada vtpote feria quarta visitauerit
ecclesiā sācti laurētii extra muros rome. contēplatōe vnius anime ex purgatorio liberāde. hec aima indulgētiā
plenarie remissionis cōsequitur. et euolat sicut aperte legitur in quadā copia bulle pendēti iuxta summū altare
eiusdē ecclesie sub quo inhūata sunt corpora sancti laurentii. et sancti stephani prothomartiris.

Item rome celebrās vel procurās celebrari in altari sācti sebastiani. pro vna anima purgatorii extrahenda. ex
indultis papalibus extrahitur. Si prenarrata hec valeāt. nemo in dubii foueā cadat. q̄ passio cristi et meritū
eius id possent quibus principaliter indulgentie innituntur.

Item volenti querere cū pape assit possibilitas animas ex purgatorio liberādi. Cur nō omēs tunc liberet. pur
gatoriū spoliādo. In promptu rndetur. primo papa nō potest de potētia ordinatā dare hmōi indulgētias nisi
ex causis ratōabilibus eū ad id mouētibus. Eciā scdo multi sunt qui nō faciunt id pro quo indulgētie sunt da
te ad suffragandū aiabus et si fecerint illud. hesitāt tn̄ in fide hmōi indulgētiarū Qui eni nō habet fidē possibi
litatis indulgentiarū putās q̄ papa nō posset dare hmōi et tātas indulgētias. nec pro se nec pro aliis indulgen
tie prodesse pnt. Eciā si fecerit id propter quod date sunt indulgētie iuxta determinationem doctorum.

Item vltimo notatu dignū est. q̄ volēs succurrere aie alicui vel aliquibus liberande vel liberandis ex purga
torii igne. hmōi indulgentiarū medio. debet iuxta cōcilium sui cōfessoris pro hmōi aia vel aiabus elemosinā
tribuere pro tuitione fidei catholice taliter ore dicēdo et mente Omnipōs et piissime deus hanc elemosinā ex to
to animo tribuo iuxta intentōem. S.d.n. pape pro defensiōe ecclesie cristiane cōtra perfidos thurcos. cristiāo
nomini inimicos. supplicās. q̄ hec eadē indulgētia. vel illi aie suffragetur in purgatorio existēti. quā ego cōse
quut⁹ essem. ex illa elemosina per me ad tam pium opus data

Item vnusquisqz habeat memoriā suorū amicorū defunctorum queadmodū velit sibi fieri dū carnis debitū
soluerit. Cogitet quiuis q̄ aie purgatorii quatuor penis affliguntur. scilicet pena damni ad tēpus. et pena sen
sus per ignem. et per aspectu in demonum presentium. et quia derelicti sunt ab amicis suis

TAF. 22. *Instructio suffragandi animabus in purgatorio.* ARNDES' Type 8.

Paradisus.c. Pastor.a. Pater.
c. Paulus.k.r.v. Peccare.n. Pe
nitētia.m. Persecutio.a. Petrus
b.i.r. Placere.a. Portare.a. Pe
cus.c. Predestinare.a. Predica-
re.a. Pseudo.a. Raab.a. Red-
dere.d. Regnū.b. Restituere.a.
Rogare.c. Sabbatū.a.c. Sana
re.a. Sanguis.b.d. Seruire.b.
Simon.b. Spūs.b.k.p. Tēplū.
g. Trāsfigurari.a. Vesci.a. Ve-
stire.a. Venia.b. vgo.b. viuē.c.

A Abulon fuit nouissi
mus filius iacob Ge
nesis.xxx. xxiiij.q.iij.
cap. Si igitur.

A achanias. Zacharie mini-
strāti sacramēta iudeorū ange-
lus astitit.eūqz in templo sacri
ficante exauditū esse nunciauit
Luce.j.et.j.q.j. Nōne. ℞.sors.
b. Templū.a.

A acheus bona sua paupibus
distribuit. Luc.xix.j.q.ij.§. verū

B Zachei exemplo illicite acquisi
ta sunt reddenda. Luce.xix.xiiij
q.v. Non sane.

C Zacheus egit pcīaria eoꝝ que
predicando cōmiserat. Luc.xix.
xxvj.q.vij. Affectū.

D Zacheus gaudēs in domū suaz
suscepit dnm. Luce.xix. De con.
dis.ij. Quotidie.

eeb. ℞. Peccare.z.
eboe. ℞. Peccare.z.
ebeon. ℞. Peccare.z.
elotes. ℞. visitare.a.

elotipia. Vir cuius vxor er- A
rauerit.maritūqz ptēnens.dor
mierit cū altero viro.rc. Totus
textus ille habet Nūeri.v.et.ij.
q.v.§. Hoc autē. vbi agitur de
occulta adultera.cuius nephas
testibꝫ pbari nō poterat.aquis
zelotipie debebat se purgare.rc

elus. Testimoniū illis phi- A
beo qꝛ zelū dei hūt sed nō scdm
sciām. Ad ro.x.xv.q.j. In princ.
℞.comede.c. Inuidia.b.

izania. Dicit messoribꝫ.colli- A
gite zizaniā et alligate i fascicu
los ad pburend. Mat.xiij.xxiiij
q.j. In princi. ℞.eradicare.a.

Deo gratias.

Finit feliciter pciosissima tabula
Johis caldini Iuriscanonici do
ctoris famosissimi. q et ambide
xterium nō incongrue baptisat
multo labore ingiqz vigilantia
correctū.nam int mille vix vnū
repit correctū.naz aliud intcisū.
alid accurtatū.aliud trāspositū.
aliud mendosū mille viciꝫ suis
in remissiōibꝫ inuenit. Sicut et
illud qd nup circa ptes reni cō-
stat esse impssū.qd mille ꝛ mille
caret remissionibꝫ.licꝫ pcelet in
multis passibꝫ allegatōnū. Qd
etiā ut esset mēdosū luculētius
ptendit in frōte illud Jere.j. A.
a.a.dne nescio loq.rc. qd potius
locari dꝫ in dcōe loqui.q pnci-
palit huiusmōi snāz pcernit. Cu
ius indubie correctoꝛ extitit gui
sōno pssus.si saltē correctōt huit

TAF. 23. CALDERINUS: *Concordantia.* [c. 1480].
Die Calderinus-Type.

Jk hebbe leeff de schemelheyt/mer vyl leuer de vryheyt to reden   Amo verecundiã sed potiꝰ libertatez loquendi   Cara mihi est pudorum modestia sz mihi carior ẽ viuẽdi libertas   Libẽt obseruo pudorez sz libentiꝰ desidero agẽdi licẽciã

Gratitudo beneficiorum

R. ys allertijd yngedechtich gewesen guder werke de em bewiset synt   Vatiniꝰ fuit sp bñficiõꝝ diligẽtissime memor   Vatiniꝰ vir sp gratissimꝰ extitit   Vatiniꝰ sp curauit ne ingratitudis vicio vn ꝙ crimiari possit   Vatiniꝰ solet aicis mutuã bñficiorũ vicissitudine respondere   Vatinius cõsueuit eandem officiorum gratiam referre/

Laus.

Jk enhebbe vorsichteger noch ne bekãt wen R. Prudentiorem adhuc nemĩnẽ nro ciceroẽ ꝯgnoui   Accuratior adhuc nẽo mihi visus ẽ ꝙ noster catho   Callidiori ꝯsilio preditũ neminez expertus sum ꝙ sulpicium

Audita affectantur verã

Jk hore deghelik nyge mere wolde got dat se waer weren   Multa audio quotidie q̃ cupio esse vera   Mlta mihi quotidie nũciant̃ q̃ vtinaz vera sint   Mlta ad nos ꝯtinue deferunt̃ q̃ ita ut

Cõsolatio i dolore   dicuut̃ ꝯstare cupio

Jn alle miner bedrofnisse entfa ik de vroude dat ik in nener argelist ghebruket hebbe

Jn maxima animi acerbitate hac vtor cõsolatiõe ꝙ ea que feci omni culpa carent.

TAF. 24. FLISCUS: *Sententiarum variationes* [c. 1480].
Die Fliscus-Type.

dat est du er dyn loffte nicht en heldest du se scholdest ver
leset / Reymūd dyn lucke / dine salicheyt vñ vrouwde scholē
leider nu in dusser stunde een ende hebben. Do Melusina
dusse wort horde do erscrak se vtermaten seer vā gantzen
vreme herten / dat se sik vp dē voten nicht meer holdē mo/
chte vñ veel straks nedder vp de eerde vñ lāch so by eener
haluen stunden lanck / De heren vñ deenre erscrocke vter
maten seer vā den worden de se horden eren heren to eer
sprecken / vñ noch meer do se segen ere vruwe so drade vāl
len vñ so gantz van allen crefften kamen / Se nemen vñ ri/
chten se vp vnde schudden er kolt water vnder eer antlaet
meer wen to xv mael dat se doch to deme leesten wedder
to sik suluen quam /

wo melusina vā groter amacht vñ drofnis=
se nedder vñ veel wedder to sik suluen quaz
wat se do mit reimundo vnde etlike landes
heren sede van erer hennevart vnde vā eres
sons Horribels wegen de dre ogen hadde

TAF. 25. ***Historie von Melusina*** **[c. 1480].**
Die Melusina-Type.

quo facto) id est qua cõditione (cetera) supple opera
hominis (constant) id est reputantur (quid plus sũt)
nisi (singula vana) sunt. ⁊ (queq₃) id est quecunq₃ fa
cta hominis. supple sunt (nichil) id ẽ ad nichilum re-
putantur.

¶ Doctrinale altum para
bolarum Alani cum glo-
sa finit feliciter Impressum
in Lubek. M.cccc.xciij.

Fig. 1.

Hic nichil deficit
Sed sequit̃ textus
Nulla potest ⁊c.

Fig. 2.

Sequitur cõclusio   Ergo perfecta dei opera pro-
pter nos facta licet possint scd̃m quid impediri. non
tñ simpliciter omnino frustrari. Patet q2 si oportet
gracie frustret̃ in reprobis hoc supplebitur per diui
nam iusticiã malum hoc penaliter reformantẽ ⁊ tur
pitudo culpe reformabitur per pulcritudinẽ iusticie.
Vñ ps. Uniuerse vie domini misericordia ⁊ veritas
Principaliter via est sue misericordie ⁊ bonitatis que
si impedimentũ quod habuerit erit ex nrã malicia q̃
suggestione demonis in nobis efficitur sed per diui-
nam iusticiam reparatur. Si igitur in quibusdam di
uina bonitas impeditur hoc tamẽ impedimentũ diui
na iusticia reparat ⁊ in bonũ ordinem reducit. Dixi
ergo bene q̄ oĩno non frustratur qd̃ fieret si ordo di
uine bonitatis a deo institutus quo vidit deus cuncta
que fecerat ⁊ erãt valde bona q̄ destitueret̃. Sed hic
ordo perseuerat licet in quibusdam liberum arbitriũ
habentibus hoc bonum quo ad eos impeditur ne in
seipsis participet̃ tamen non oĩno frustratur dũmo-
do iniquitas talium iuste corrigit̃. ⁊ voluntaria ma
licia coactiõe pene inuolũtarie per diuinã iusticiã re
formatur. vt sic nullum bonum est irremuneratum
sic nullum malum maneatur impunitum A quo nos
puniciõis malo preseruet nos deus vt cũ electis semp
feliciter gaudeamus.

Explicit determinatio eximij et disertissimi do
ctoris sacre theologie magistri Johannis de
Mechlinia habita in vniuersitate Coloniẽ
in scolis artistarũ in quotlibet.

Fig. 3.

TAF. 26.

Fig. 1—2. ALANUS: *Doctrinale* 1493.
Fig. 3. JACOBUS DE CLUSA: *De valore missarum* [1493]. Die Alanus-Type.

